

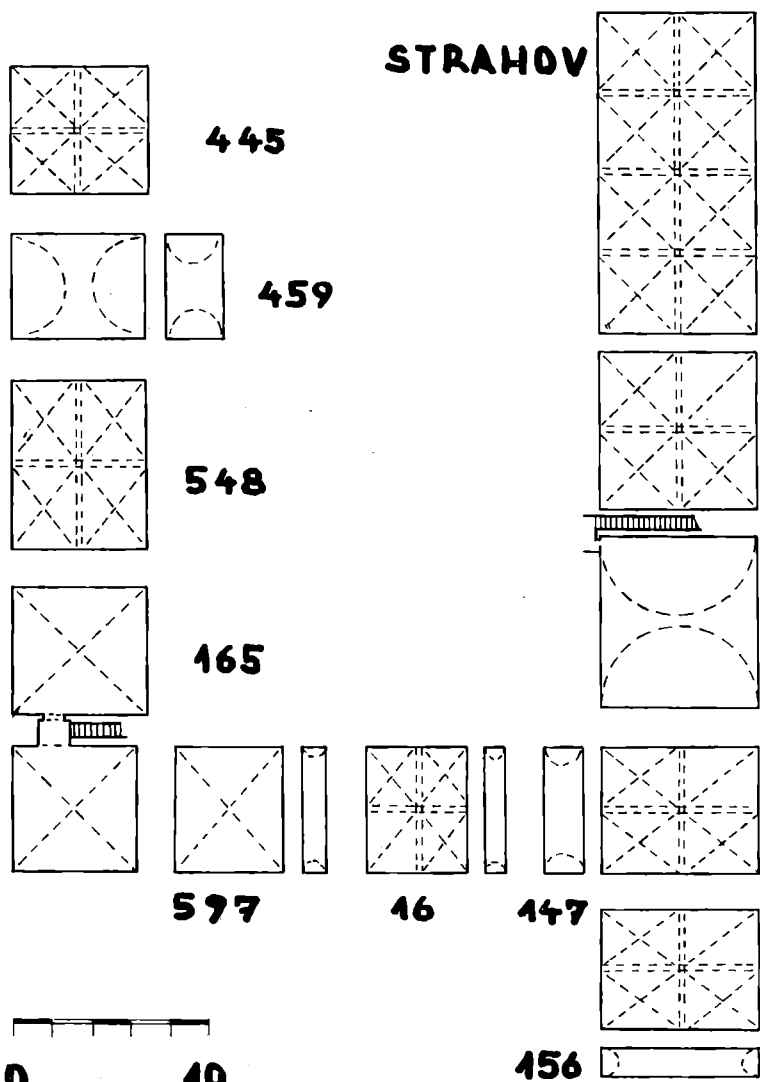
Numerická interpretace rozměrů pražských románských domů

JAN MUK

Bezpochyby neexistuje architektonické dílo, projev vyšší, cílevědomé činnosti, ve kterém by se neuplatnila alespoň jediná přímka nebo přesně definovaný geometrický útvar, jako kružnice nebo její části či jakákoliv jiná geometricky definovaná křivka. Touto vlastností se architektura bytostně liší od jiných odvětví výtvarného umění. Současně s existencí již minimálního počtu geometrických prvků v díle zúčastněných vzniká nutně otázka jejich vzájemné závislosti, po vnitřním vztahu, který může být úmyslný, snad dokonce někdy skrývajícím neznámou symboliku, nebo bezděčný, explicitně určený v závislosti na struktuře díla motivované jinými podněty. Uvědomíme si, že každému obdélníku lze opsat kružnici, do každého obdélníka lze vepsat úhlopříčky a při návrhu s těmito prvky ve většině případů nebylo kalkulováno. Geometrické vlastnosti struktur již od středověku sváděly navrhující architektky, aby je vkládali do půdorysů nebo i prostorových schémata, zejména průčelí, ať již s úmyslem získat zaručené kvality, proporce a naopak badatele zpětně svádí, aby případná schémata vyhledávali. Někdy je toto snažení úspěšné, jindy čistě subjektivní, samoučelné. Objevují se zdánlivé souvislosti, které navrhující architekt nemohl zamýšlet, nezdídka se přehlíží i základní logika věci.

V architektonickém díle lze ovšem sledovat i jiné závislosti, podtext vyplývající z psychologie tvoření, neboť při návrhu i dnes, stejně jako kdykoliv v minulosti se uplatňují celé násobky určité, v dané době používané délkové míry. Pro názornost si představíme, že novodobý půdorys bude zpravidla navržen v násobcích metru a nebudou se uplatňovat v rozměrech centimetry nebo dokonce milimetry. Zpětně si lze povšimnout, že opěráky gotických kostelů mají obvykle šířku s nepatrnou odchylkou 60 a 90 cm, což odpovídá délkám 1 český loket. Budeme-li vycházet z této úvahy, můžeme zpětně hledat neznámou základní míru použitou při výstavbě, matematicky vyjádřeno, největšího společného dělitele pokud možno největšího počtu rozměrů daného objektu. U čtených pražských románských domů tak záhy zjistíme, že v jejich rozměrech se opakuje základní modul 0,296 m, což je právě římská stopa, která tehdy byla výchozí mírou.¹ Původním záměrem zkoumání, který jsme si vytkli za cíl bylo ověřit, zda neexistují nějaké nepoznané zásady navrhování, např. zlatý řez nebo ustálené proporce. U zkoumaných domů se je nepodařilo zjistit, což samo o sobě není zřejmě bez významu. Rozměry domů a jejich částí byly asi podmíněny bezprostředně vnějšími okolnostmi, ekonomickými možnostmi, provozem apod. Naopak se objevila jiná, netušená vazba domovních půdorysů, že se totiž v nich nápadně opakují shodné absolutní délky, všechny právě v násobcích římské stopy a mimoto, že tyto závislosti vzájemné vazby existují i mezi domy a klášterem na Strahově. Potvrzuje se tedy již dříve badateli uváděná závislost hlouběji nespecifikovaná. Je platná jak na základě slohového rozboru, srovnáním s řídcí se vyskytujícími architektonickými detaily, tak také technologicky, neboť na Strahově a v domech se užívala opuka a současně na detaily

červený pískovec. Můžeme doplnit další dosud nepovšimnutý stavební prvek, nikoliv v románské architektuře všeobecné platnosti známý z domů Strahova, totiž portálovou niku podstatně vyšší než průchod samotný, tedy nelogickou, zaklenutou polokruhovým záklenkem. Lze jej sledovat i na některých venkovských stavbách, např. na kostele v Radomyšli. Shrňme-li tyto poznatky, dospíváme nezávisle k dosti pravděpodobnému závěru, že románské domy vznikaly současně s výstavbou strahovského kláštera nebo v době nepříliš vzdálené, tedy v druhé polovině 12. století. V obou případech se uplatňující huť se zúčastnila i na venkovských stavbách, jak by asi potvrdil ve větší míře další výzkum v daném směru. Zpětně, pražské stavby byly pravděpodobně dílem domácí huti, neboť se zatím nepodařilo cizí filiaci zjistit a vzhledem k podstatně výtvarně úspěšnému řešení ji není nutno

Půdorysná schemata pražských románských domů.

předpokládat. Zejména nutno vyloučit případnou příbuznost s výstavbou román-ského paláce v Olomouci, který má odlišný výtvarný profil. Ostatně v době kolem poloviny 12. století se uskutečňovala v Praze natolik rozsáhlá stavební činnost, že nebylo nutno pro nově začatou stavební akci hledat huť za hranicemi, nebo vůbec mimo Prahu. D. Líbal (1983) charakterizoval výtvarný profil doby jako „pražský románský styl“. Časový rozptyl vzniku vymezené skupiny románských domů, kterou by bylo možno bezpochyby rozšířit za pomoci dostatečně přesného zaměření o další objekty, nebyl asi zásadně velký. Usuzujeme tak ze zkušenosti z výzkumu měst všeobecně. Domy určité civilizační a kulturní úrovně vznikaly v časově omezených úsecích, vývoj se uskutečňoval pravděpodobně doslova „ve skocích“, nová stavební technika nebo nový kulturní stupeň se uplatňovaly formou hromadné výstavby podmíněné nezářidka asi požáry nebo ekonomickými změnami. Potvrzením nabízejícího se pravidla se zdají být i jeho výjimky, objekty, které mu zřejmě nevyhovují. Tak např. se nedaří zjistit modul římské stopy na domě ve Staroměstské radnici, jeho existence je sporná u domu čp. 222, jehož střední sloupy jsou zásadně odlišné od produkce související se Strahovem a ani absolutní rozměry nemají v ostatních domech obdoby. Odlišné podmínky případně jinou dobu vzniku nelze zatím prokázat. Ze srovnání absolutních rozměrů ovšem vyplývá i mimořádný rozsah román-ského domu v objektu čp. 142 klenutého původně na dva střední sloupy. Přesahuje prakticky všechny románské domy a vylučuje se proto jednoznačně z před-kladu datace vzniku v 11. stol., jak byla navržena. Pravděpodobnější je 13. stol.

Srovnáním absolutních rozměrů se naskýtá dílčí neznámý pohled na románské pražské domy. Jistě překvapí, že hloubka prostoru sálu v západním křídle na Stra-hově je shodná s hloubkou síní domů čp. 147 a 156, že šířky čp. 147, 16, 597, 165 (jižní díl) jsou shodné a rozměry domů čp. 445, 459, 548, 165 (severní díl) čp. 603 jsou opět v hloubce tytéž. Ovšem zajímavější je poznání, že dva domy prostorově odlišné, čp. 16 klenutý na střední sloup a čp. 597 se síní klenutou jediným křížo-ovým polem jsou včetně bočního prostoru s nepatrným rozdílem shodné. Ač odlišné ve výrazu, jsou bezpochyby shodného stáří a potvrzují tak bohatou typologickou škálu půdorysných schémat své doby.

Poznámka

- 1 Závíslost půdorysu rotundy v Siveticích na římské stopě zjistil M. Togner (1978). Moduly to- tožné s užívanou délkovou mírou byly určeny i v jiných oblastech a obdobích. Např. Graham (1960) pro minojské paláce.

Literatura

- J. W. Graham, The Minoan Unit of Length and Minoan Palace Planning, *American Journal of Archeology* Vol. 64-1960, No 3-4.
- M. Togner, K rekonstrukci dvou gemerských rotund, *Sborník Najnovšie poznatky výskumu výtvar- ných pamiatok v objektoch vývoja architektury v okrese Rožňava, Rožňava 1978*, s. 72.
- E. Poche a kol. Praha středověká, čtvero knih o Praze. *Stať o románské architektuře zpracoval D. Líbal. Praha 1983*, s. 119.

Zusammenfassung

Die numerische Interpretation der Ausmasse von Prager romanischen Häusern

Durch Vergleiche der Grundrisse von Prager romanischen Häusern wurde bei einer Probe an dreizehn Beispielen nachgewiesen, daß keinerlei stabilisierte Proportionen bestehen. Dagegen wurde

festgestellt, daß der Großteil dieser Häuser unter Verwendung des römischen Fußmaßes entworfen war. Auch existieren einige Grundproportionen, die sich wiederholen und gleichzeitig bei dem romanischen Prager Kloster Strahov erscheinen. Diese Zusammenhänge sowie manche Einzelheiten, wie die zentralen Säulen der Kreuzgewölbe, die Portalnischen und die Technologie belegen, daß die Häuser gleichzeitig mit dem Strahover Kloster entstanden sind, demnach in der zweiten Hälfte des 12. Jahrhunderts, wie schon in der Literatur, jedoch ohne nähere Begründung angegeben wurde. Baumeister war jene heimische Bauhütte, die auch am Aufbau weiterer Gebäude außerhalb Prags teilnahm. Unter den romanischen Häusern existieren jedoch auch Objekte, welche die angedeuteten Zusammenhänge nicht verraten und deshalb vielleicht einer anderen Bauhütte in einer anderen Bauzeit zuzusprechen sind.

Abbildung :

1. Grundriß-Schemen von Prager romanischen Häusern.